

значень, розумінь буття та не підпорядковуються єдиній раціонально-системній концептуальній домінанті. Діалог не підлягає законам «тотожності», а є взаємодоповненням «іншостей», що визнаються самоцінними та вартісними. Діалог не лише проектує світ довкола людини, а й сприяє людському саморозвитку. Він відіграє важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій, розумінні поведінкових факторів, розвитком самосвідомості та духовної свободи. У діалозі конструюються не тільки реалії соціального світу, але й сама людина. Вона не лише розкриває власний досвід людини, його знання, його внутрішню природу і потенціал через знання і розуміння інших людей, а діалогові практики свідчать про складність і багатомірність людини і його світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батищев Г.С. Найти себя. Вопросы философии. № 3. 1995. С. 103–109.
2. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры. Два философских введения в XXI век. Москва, 1991. 248 с.

3. Бодрийяр Ж. Призрачность зла. Москва, 2000. 258 с.
4. Больнов О.Ф. Зустріч. Першоджерела комунікативної філософії. Київ, 1996. С. 127–139.
5. Гуссерль Э. Картезианские размышления. Москва, 1992. 580 с.
6. Даренський В. Парадокси діалогічної ідентичності: діалог як «самоіншування». Наукові записки. Серія «Філософія». Острог. Вип. 8. 2011. С. 185–194.
7. Делез Ж. Складка. Лейбниц и барокко. Москва, 1998. 264 с.
8. Кассирер Э. Опыт о человеке: Введение в философию человеческой культуры. Что такое человек. Проблема человека в западной философии. Москва, 1988. С. 3–17.
9. Ключовський Я. А. Філософія діалогу. Київ, 2013. 224 с.
10. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. Москва, 1999. 425 с.
11. Рікер П. Сам як Інший. Київ, 2002. 456 с.
12. Предборська І. Радикальна педагогіка в проблемному полі західної філософії освіти: пошуки, контексти, інтерпретації. Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів. Київ, 2011. С. 68–93.
13. Ясперс К. Комунікація. Першоджерела комунікативної філософії. Київ, 1996. С. 140–156.

УДК 159.923.2

ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНОСТІ Й ОСОБИСТІСНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ЛЮБОВІ

Гупаловська В.А., к. психол. н., доцент кафедри психології,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
докторант кафедри ортопедагогіки та реабілітології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті проаналізовано особливості сексуальності й особистісні кореляти схильності до відповідальної любові. Ми припускали, що здатність до такої любові властива зрілій особистості. Виявлено такі особистісні властивості осіб, схильних до відповідальної любові: емоційну стійкість, високий самоконтроль, самодостатність, напруженість. Особливості сексуальності таких осіб полягають у гальмуванні сексуальних імпульсів, відчутному впливі моральних бар'єрів на сексуальне самовираження.

Ключові слова: любов, сексуальність, зріла відповідальна любов, особистість.

Гупаловская В.А. ОСОБЕННОСТИ СЕКСУАЛЬНОСТИ И ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА ЛЮДЕЙ, СКЛОННЫХ К ОТВЕТСТВЕННОЙ ЛЮБВИ

В статье проанализированы особенности сексуальности и личностные корреляты склонности к ответственной любви. Мы предполагали, что способность к такой любви свойственна зрелой личности. Выявлены такие личностные особенности личности, склонной к ответственной любви: эмоциональную устойчивость, высокий самоконтроль, самодостаточность, напряжённость. Особенности сексуальности таких людей заключаются в торможении сексуальных импульсов и существенном влиянии морали на сексуальное самовыражение.

Ключевые слова: любовь, сексуальность, зрелая ответственная любовь, личность.

Hupalovska V.A. FEATURES OF SEXUALITY AND PERSONAL PROPERTIES OF PEOPLE, DISPOSED TO RESPONSIBLE LOVE

The mature person can “move” from “selfish” deficiency love based on the need for a partner who satisfies our desires, the desire to avoid loneliness, the fear of loneliness, to the mature, “existential” love, in which the partners experience a sense of closeness, intimacy, assert their individuality, feeling in this part of “We” contribute to self-actualization of each other.

An important aspect of such love is the responsibility that partners feel to each other and manifests itself as an obligation to fulfil their commitment to love one another for a long time. Such a mature, responsible love promotes self-development, self-actualization and self-realization of man.

After conducting an empirical study and studying the results using cluster analysis, comparative analysis of the Student t-criterion and Pearson criteria for correlational analysis, we found that individuals who are prone to responsible love are more emotionally stable, have a higher level of self-control and self-sufficiency, have a greater influence of inhibitory influences (moral, cultural, ethical and others) on their sexual feelings, have a lower level of serenity and dreaminess, are less focused on impersonal sex and characterised sexual permissibility lower than those that are less prone to responsible love.

For the general population, expressed sexual permissiveness, high sexual realization, high level of sexual excitability, they are not concerned with the issues of chastity, have a low level of sexual neuroticism and shyness, are poorly focused on physical, impersonal and aggressive sex, do not feel aversive to sex, but show intolerance towards pornographic products.

In people who are more prone to responsible love, there is a direct relationship between the component of love "Responsibility" and the scale of tension, which indicates a significant "cost" of mental resources to ensure the processes of self-control, responsibility, voluntary self-regulation and compliance with moral requirements.

Key words: love, sexuality, mature responsible love, personality.

Постановка проблеми. Якщо потреба у прив'язаності є вродженою потребою людини, то її здатність любити трансформується, розвивається протягом життя. У міру того, як людина стає особистісно зрілою, в неї формується здатність любити іншого зрілою (Е. Фромм, І. Ялом, Р. Мей), «буттєвою» (А. Маслоу) любов'ю, за якої вона проявляє активність у побудові Я – Ти стосунків, відчувається частиною цілісності «Ми», не «розчиняючись» у стосунках, а утверджуючи в них свою індивідуальність і неповторність [17, с. 103]. За такої любові людина любить іншого не тому, що він може задовольнити її потреби, а просто тому, що він є, і є таким, яким він є, – з усіма недосконаlostями, недоліками і перевагами.

Така любов передбачає відповідальність партнерів один перед одним. Компонент відповідальності в любові за Р. Стернбергом – це рішення партнерів про те, що вони люблять один одного, почуття обов'язку один перед одним щодо збереження цієї любові [12, с. 72]. Саме така зріла, відповідальна любов сприяє гармонізації особистості людини, її саморозвитку і самореалізації. Але схильність до такої любові, напевно, може визначатися певними особистісними властивостями людини, що актуалізує необхідність проведення дослідження на обрану нами тему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кожна людина народжується індивідом, тобто цілісним і неповторним представником людського роду зі своїми психофізіологічними властивостями, які стають передумовами для розвитку особистості та індивідуальності. Соціалізований індивід, котрий засвоює свої якості, живучи в соціокультурному середовищі в процесі спільної діяльності і спілкування з іншими людьми, – це особистість.

У диспозиційній теорії Г. Олпорта особистість розглядається як організоване і саморегульоване ціле, динамічна організація психофізичних систем всередині індивіда, які визначають його поведінку, мислення, унікальне пристосування до навколишнього середовища [7, с. 47]. Р. Кеттел у структурній теорії рис особистості визначає особистість як те, що дозволяє передбачити поведінку людини в конкретній ситуації. Така характерна реакція людини – це функція від комбінації всіх рис (властивостей) особистості, які є значущими для конкретної ситуації та взаємодіють із ситуаційними чинниками, що можуть впливати на неї [17, с. 212].

Г. Олпорт розглядає індивідуальні риси (властивості) особистості як її «структурні одиниці» і визначає їх як схильність людини поводитися схожим чином у широкому діапазоні ситуацій [7, с. 50]. Р. Кеттел визначає особистісні риси як відносно постійні тенденції людини реагувати певним чином у різних ситуаціях і в різний час, що відображають її стійкі і передбачувані психологічні характеристики. Р. Кеттел виокремлює конституційні риси (ерги, які розвиваються на основі біологічних і фізіологічних властивостей) і риси, сформовані навколишнім середовищем; здібності, темперамент і динамічні риси; загальні й унікальні риси [17, с. 214].

У теорії типів особистості Г. Айзенка один із рівнів структури особистості складають риси особистості. У структурі особистості автор виділяє нижній рівень – специфічні дії чи думки людини, її індивідуальний спосіб поведінки, які можуть бути чи не бути характеристиками особистості. Другий рівень у структурі особистості – це звичні для людини дії і думки, однотипні реакції на певні конкретні ситуації. Третій рівень у структурі особистості – це риси особисто-

сті, важливі і відносно постійні властивості особистості, які формуються з кількох пов'язаних між собою звичних реакцій. Вищий рівень у структурі особистості – це рівень типів особистості (суперфакторів), що формуються з кількох пов'язаних між собою особистісних властивостей [1].

Отже, властивості особистості є елементами її структури, які визначають характерний спосіб поведінки людини в типових ситуаціях. Особистісні властивості забезпечують унікальність і своєрідність кожної людини, особливості її поведінки в різних сферах діяльності, у міжособистісних взаєминах з іншими людьми, зокрема у сфері любовних стосунків.

Визначення любові. Види любові. Любов (кохання) у психології – це стійке, інтенсивне, глибоко інтимне почуття людини, яке виявляється в ніжності до об'єкта захоплення, у свідомій прихильності до нього, у ревнощах та інших переживаннях, що виникають у людини залежно від ситуації та її індивідуально-психологічних особливостей, як зазначає І. Кон. Любов поєднує широке коло емоційних переживань, які відрізняються за стійкістю, глибиною, силою і предметною спрямованістю. Діапазон прояву цього переживання широкий: від слабо вираженої симпатії до всепоглинаючого переживання, що набуває сили пристрасті. Як вважає Є. Ільїн, поєднання в любові вищого почуття з сексуальною потребою індивіда як необхідністю продовження роду стало причиною того, що різні філософські і психологічні течії або допускали необґрунтовану абсолютизацію біологічної сторони, зводячи любов до статевого інстинкту, або неправомірно принижували фізіологічну сторону любові (кохання), розглядаючи її лише як духовне почуття [3, с. 147].

У працях Платона зустрічаємо думку про те, що любов – це чуттєва закоханість та естетичне захоплення прекрасним тілом (нижчий щабель «духовного сходження»), абсолютне благо й абсолютна краса (вищий щабель «духовного сходження»). Платон називає чотири рівні любові: 1) любов до прекрасного людського тіла в молодості; 2) любов до людських устоїв і звичаїв; 3) любов до наук; 4) любов до прекрасного, краси, яка існує вічно сама по собі [12, с. 28].

Б. Спіноза вважав, що любов до іншої людини виникає внаслідок того, що вона (ця інша людина), вчинивши добрий вчинок, принесла задоволення суб'єкту любові. Любов – це не обов'язково сильне почуття, а просто доброзичливе і позитивне ставлення однієї людини до іншої, яке передбачає бажання оберігати об'єкт своєї любові, приносити йому задоволення, по-

переджаючи все те, що може викликати його незадоволення.

Схожої думки дотримується і Д. Юм, котрий розглядав любов як позитивне ставлення до іншої людини на основі її чеснот, достоїнств, знань, але, на відміну від попереднього автора, вважав, що причиною любові є не сама інша людина, яка приносить нам задоволення, а власне її вчинки, що нас задовольняють. Песимістичний погляд на любов мав А. Шопенгауер: на його думку, любов – це обман та ілюзія, за допомогою якого ірраціональна світова воля змушує «обдурених» людей бути сліпим знаряддям для продовження людського роду [3, с. 322–323].

Описані погляди на любов мають філософський характер, а от власне психологічне трактування любові бере свій початок із праць творця психоаналізу – З. Фрейда. Він вважав, що ядро любові – це прагнення задоволення (лібідо), яке має на меті статеве зближення. Така любов виникає зі здатності Его задовольнити частину своїх потягів аутоеротичним шляхом, спочатку любов є нарцисичною, потім переходить на об'єкти, які збігаються з розширенням Его. Відтак, любов – це узагальнення всього того, що виникає з енергії первинних потягів (лібідо), тобто це – статевая любов із метою статевого зближення, любов до себе, любов батьків, любов дітей, дружба і загальнолюдська любов.

Любов – це ірраціональне поняття, з якого виключене духовне начало. Автор фактично ототожнює любов із первісною сексуальністю, яка є одним із основних стимулів розвитку людини. З позиції З. Фрейда, любов базується на інфантильних прототипах, навіть відносно внутрішньо узгоджена і стабільна любов є об'єктом регресії й інфантильної фіксації. За вираженої регресії або в разі затримки розвитку людина може бути нездатною до любові, що часто супроводжується примітивною агресією, ненавистю до себе і до об'єкта. Структурно любов включає в себе Ід, Его та Супер-Его. Тепле ставлення, схвалення, любов, яку отримує дитина від батьків, інтерналізуються в зріле і добре Супер-Его, а грубе і жорстоке Супер-Его руйнує здатність любити і бути коханими. Любов може зміщуватися з початкових об'єктів на колективні об'єкти і справи, релігію, художню, інтелектуальну або фізичну сублімацію, на домашніх тварин, особисті інтереси. Межі поняття «любов» визначити важко, доросла любов включає як зрілі, так і інфантильні несвідомі риси і завжди передбачає тенденцію до ідентифікації з об'єктом любові і тенденцію до його ідеалізації [15].

Відомий сучасний психоаналітик Отто Кернберг розглядає любов як багатокомпонентну структуру, до складу якої входять такі основні компоненти, як сексуальне збудження й еротичне бажання (основний афект, навколо якого відбувається інтеграція часткових відносин у цілісні об'єктні відносини), ніжність як вираження здатності піклуватися про об'єкт любові, що виникає з інтеграції лібідозних та агресивно навантажених Я- і об'єкт-репрезентацій (вона, як і всі інші духовні та душевні прояви любові, є сублимацією лібідо) [4].

У руслі гуманістичного психоаналізу була розроблена концепція любові Е. Фромма, котрий розглядав любов як засіб протидії знеособленню, відчуженню людей, «боротьби» із почуттям самотності, встановлення гармонії у відносинах людини зі світом. Автор розглядає еротичну любов (між чоловіком і жінкою), братерську любов (виступає як ідеал стосунків між людьми, які базуються на повазі один до одного, рівноправності і прагненні до співробітництва), материнську любов (іраціональну, безумовну любов, яка передбачає турботу і відповідальність людини у ставленні до об'єкта своєї любові, переживання якої супроводжується прагненням віддавати), любов до себе (спосіб утвердження буття і продуктивності свого існування), любов до Бога (втілює в собі утвердження життя у всіх формах його прояву). Здатність любити – це не вроджена здатність людини, це – мистецтво, яким людина оволодіває прижиттєво.

Суспільство пропонує два модуси життєдіяльності – «мати» або «бути», згідно з яким існує і два модуси любові – любов як володіння і любов як буття. Те, якою «любов'ю любити», – це вільний вибір кожної людини. Любов як володіння притаманна споживацькій культурі, де «все продається», і виступає своєрідним еквівалентом обміну послугами і товарами, стає предметом «купівлі» і «продажу». Любов як буття – це творча, зріла, гармонійна й активна любов, що сприяє особистісному зростанню суб'єкта і об'єкта любові [16].

У теорії самоактуалізації А. Маслоу любов умовно здорової людини, яка прагне до самоактуалізації, є невід'ємною від сексуальної сторони партнерських стосунків і характеризується зняттям тривожності людини, переживанням нею відчуття повної безпеки та психологічного комфорту у стосунках із партнером. Вміння приймати людей такими, якими вони є, притаманне умовно психічно здоровій людині, дає їй змогу зберігати почуття любові до іншої людини, незважаючи навіть на усвідомлення її недосконалості.

Автор розглядає два види любові – дефіцитарну і буттєву. Дефіцитарна любов – це любов, яку людина переживає до інших людей тому, що вони можуть задовольнити її потреби. В основі виникнення такої любові може бути потреба у сексуальних контактах чи страх самотності, потреба в повазі тощо. Посилення цього виду любові відбувається в міру того, наскільки інша людина задовольняє потреби його суб'єкта. Буттєва любов – це любов до сутності іншої людини і до її життя. Такий любові не властиве прагнення до повного володіння предметом любові, вона пов'язана з тим хорошим, що є в іншій людині, а не з власним задоволенням [5].

З думкою А. Маслоу про те, що любов виникає і підтримується завдяки здатності людини приймати іншу людину такою, якою вона є, погоджується ще один американський психолог гуманістичного напрямку – К. Роджерс, котрий вважає, що переживання почуття любові можна ототожнити з переживанням того, що людину розуміють і безоцінково приймають. Тому істинна любов знаходить свій глибинний сенс і проявляється лише в тих стосунках, у яких партнери не відчувають загрози, приймають і схвалюють один одного [10, с. 233].

Р. Мей розглядає любов як захоплення від присутності іншої людини і визнання її цінностей і її розвитку не менш важливими, ніж власні цінності і розвиток власної особистості. Любити – означає піклуватися, бачити і приймати неповторну особистість іншої людини, звертати активну увагу на її творчий розвиток. Для любові, любовних переживань і любовних дій потрібна сила і активність. Головні мотиви любові – це прагнення людини до самоствердження і її надія на порятунок від самотності [6, с. 54–55].

І. Ялом вважає, що зріла любов – це не власницька любов, переживаючи її, людина поважає і захоплюється партнером, а не використовує його для задоволення своїх потреб. Така любов приносить задоволення і почуття гармонії життя, в ній мало тривоги і ворожості (хоча, звісно, вона може змушувати хвилюватися про партнера). Люди, які люблять зрілою любов'ю, – це незалежні один від одного, автономні, не ревниві особи, які прагнуть допомогти один одному в самореалізації, пишаються перемогами свого партнера, великодушні, дбайливі та відповідальні в ставленні до нього [19, с. 115].

На думку К. Ізарда, любов – це патерн емоцій, драйвів і когнітивних процесів, що включає в себе чуттєвий і мисленнєвий компоненти (деякі види любові включають

ще один компонент – біологічний драйв, сексуальний потяг). Почуття любові складається з таких емоцій, як цікавість-збудження і задоволення-радість, які є базовими емоціями людини і можуть виявлятися найбільш важливими компонентами мотивації, що визначає поведінку людини. Крім позитивних емоцій, любов у контексті міжособистісних стосунків може стати причиною переживання і негативних емоцій (смутку, злості). Тобто, загалом, інтенсивність почуттів і стосунків між люблячими людьми може спричиняти виникнення емоцій різного роду – як позитивних, так і негативних.

Крім описаних вище видів любові, про які йдеться в концепціях любові науковців різних психологічних напрямів, існують й інші підходи до її типології. Базуючись на типології, запропонованій ще в давньогрецькій філософії (тут виділялися такі види любові, як ерос – стихійна і пристрасна закоханість, філія – любов-дружба, строге – прив'язаність і агапе – жертвна любов), Джон Алан Лі виділяє 6 видів любові: 1) ерос – пристрасну любов-захоплення, прагненням якої є повне фізичне оволодіння партнером; 2) людус – гедоністичну любов-гру, яка не відрізняється глибиною почуттів і порівняно легко припускає імовірність зради; 3) строге – спокійну, теплу, надійну любов-дружбу; 4) прагму – вид любові, який виникає внаслідок поєднання людусу і строге – розсудливу любов, яка легко піддається контролю, любов із розрахунку; 5) манію – любов, яка виникає внаслідок поєднання еросу і людусу – ірраціональну любов-одержимість, яку характеризують невпевненість і залежність від об'єкта любові; 6) агапе – безкорисну любов-самовіддачу, яка виникає внаслідок поєднання еросу і строге [13, с. 394–396].

Т. Кемпер виділяє 7 типів любовних стосунків, беручи за основу два незалежні фактори – владу (здатність силою примусити партнера зробити бажане для себе) і статус (бажання партнера йти назустріч вимогам суб'єкта, яке базується на позитивному ставленні до партнера): романтичну любов, братерську любов, харизматичну любов, «зраду», закоханість, поклоніння, любов між батьком і маленькою дитиною. Романтична любов – обоє партнерів мають високий статус один для одного і владу один над одним. Братерська любов – обоє партнерів мають однаково високий статус в очах іншого партнера і характеризуються низкою владою (не мають можливості примусити один одного до чогось). Харизматична любов – один партнер володіє і статусом, і владою, а інший має тільки високий статус (наприклад, любов у стосун-

ках між вчителем та учнем). «Зрада» – вид любові, за якого один партнер має високий статус та владу, а інший – тільки владу. Закоханість – вид любові, за якого один із партнерів володіє і статусом, і владою, а інший не користується ні одним, ні іншим. Поклоніння – такий вид любові, за якого один партнер володіє статусом, але не володіє владою, а інший партнер не володіє ні статусом, ні владою (наприклад, за відсутності реальної взаємодії між партнерами, як-то у разі закоханості в книжкового героя чи відомого кіноактора тощо). Любов між батьком і маленькою дитиною – вид любові, за якого один партнер має високий статус і володіє невираженою владою (дитина), а інший (батько) має низький статус, але виражену владу.

Особливий інтерес у контексті нашого дослідження становить трикомпонентна теорія любові Р. Стернберга. Автор виділяє три компоненти у любові: інтимність або близькість, пристрасність і рішення-зобов'язання або відповідальність. Інтимність – це почуття близькості в стосунках, яке може проявлятися як радість від перебування поруч із коханою людиною, обмін думками та почуттями із нею, наявність спільних інтересів. Пристрасть проявляється, насамперед, як фізичний потяг до коханої людини, що реалізується в сексуальних стосунках. Рішення-зобов'язання або відповідальність – це рішення людини про те, що вона кохає іншу людину (короткочасний аспект) та почуття обов'язку щодо збереження цього кохання (довгостроковий аспект). За різних типів кохання ці компоненти виражені різною мірою або відсутні зовсім. Якщо в парі присутній лише компонент інтимності, то йдеться про симпатію; якщо присутня тільки пристрасність, тоді це закоханість; якщо є тільки зобов'язання, тоді це «пусте кохання»; поєднання інтимності та пристрасності – романтичне кохання; поєднання інтимності та зобов'язань – дружня любов; пристрасність і зобов'язання в сукупності дають фатальне кохання; поєднання інтимності, пристрасності та зобов'язання – це ідеальне кохання [12, с. 72–73].

Отже, багато науковців розглядають важливим компонентом любові відповідальність партнерів у ставленні один до одного та її прояв у їхніх стосунках. Взагалі під відповідальністю в психології розуміють інтегральну властивість особистості, яка виявляється в усвідомленій, ініціативній, вільній та самостійній поведінці людини, що є основою її особистості, механізмом організації її життєдіяльності та багато в чому визначає успішність її діяльності [11, с. 173].

За В. Франклом, відповідальність, духовність і свобода – це основа людського існування. Поняття відповідальності є предметним, тобто існує чіткий зміст того, за що відповідає людина. Відповідальність передбачає наявність іншого (суб'єкта), перед ким людина несе відповідальність, а її вищим рівнем є відповідальність особистості перед життям [14, с. 61].

Постановка завдання. Отже, відповідальність як інтегральна особистісна характеристика визначається готовністю людини відповідати за себе, свої дії, за реалізацію своїх бажань і потреб, а також виконувати обіцянки, дані іншим людям, і свої зобов'язання перед ними. Здатність брати на себе відповідальність є важливим показником особистісної зрілості людини. Тому під відповідальною любов'ю розуміємо зрілу любов, за якої партнери беруть на себе певні зобов'язання один щодо одного, приймають рішення дотримуватися цих зобов'язань протягом тривалого часу і виконують це рішення.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у виявленні особистісних властивостей осіб, схильних до відповідальної любові. Емпіричне дослідження передбачає постановку гіпотез:

1. Припускаємо, що осіб, які більше схильні до відповідальної любові, характеризує більша емоційна стійкість, вищий самоконтроль, ніж осіб, менше схильних до відповідальної любові. Ймовірно, вираженість компонента відповідальності в любові пов'язана з внутрішньою напруженістю.

2. Припускаємо, що особи, більше схильні до відповідальної любові, водночас є більш схильними до сексуальної невротичності і менш орієнтованими на знеособлений секс, ніж особи, які менше схильні до відповідальної любові.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою виявлення особливостей сексуальності й особистісних особливостей осіб, схильних до відповідальної, зрілої любові, опитано 240 осіб (120 жінок і 120 чоловіків), які перебувають у партнерських (романтичних) стосунках, вік яких від 35 до 46 років. Для дослідження використано 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла форми С (№ 105), опитувальник установок щодо сексу Г. Айзенка, опитувальник «Тріада любові» Р. Стернберга.

Як показують результати, у досліджуваній групі компонент інтимності високого рівня, а компоненти пристрасності і відповідальності – на рівні, вищому за середній (рис. 1). Це означає, що партнерські стосунки опитуваних відзначаються наявністю вира-

женого почуття близькості, взаємної прихильності, наявності між ними тісних зв'язків, здатності емоційно підтримувати один одного, підтримувати тепло в своїх стосунках, відкрито спілкуючись один з одним, цінуючи одне одного, ділячись своїми позитивними і негативними переживаннями.

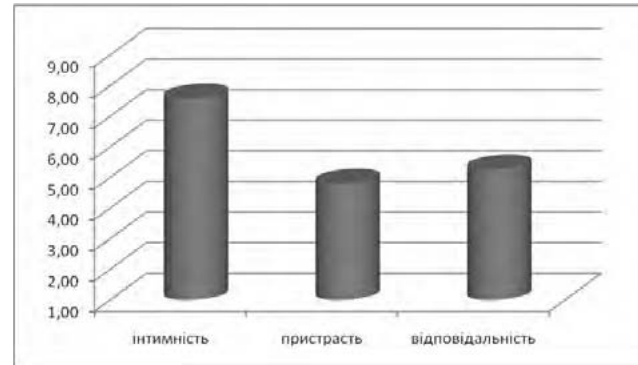

Рис. 1. Компоненти любові досліджуваних

Фізичний потяг і прагнення до сексуального зближення з партнером, прийняте рішення про те, що партнери кохають один одного, і їхня готовність продовжувати кохати, виконувати це прийняте рішення в партнерських стосунках опитуваних виражені на рівні, вищому за середній.

Для виокремлення групи осіб, які схильні до відповідальної любові, проведено кластерний аналіз даних за шкалами опитувальника «Тріада любові» Р. Стернберга. Було виділено дві групи осіб (рис. 2). До першої групи увійшла 121 особа (52%), у яких високі значення таких компонентів любові, як «Інтимність» і «Відповідальність», а компонент «Пристрасть» середнього рівня. До другої групи увійшли 119 осіб (48%), у яких на середньому рівні виражені всі три компоненти любові – «Інтимність», «Пристрасть» і «Відповідальність». Порівняльний аналіз за t-критерієм Стьюдента ($p \leq 0,05$) показав, що в осіб із першого кластера статистично вищий рівень вираженості таких компонентів любові, як «Інтимність» ($t=11,56$, $p=0,00$) і «Відповідальність», ніж в осіб із другого кластера ($t=12,95$, $p=0,00$).

Рівень вираженості компонента «Пристрасть» у них статистично не відрізняється. Тому особи з першого кластера були названі нами групою осіб, які більше схильні до відповідальної любові, а особи з другого кластера – групою осіб, менше схильних до відповідальної любові.

Порівняння особистісних властивостей осіб, які менше і більше схильні до відповідальної любові, за t-критерієм Стьюдента ($p \leq 0,05$) показало, що особи, більше схильні до відповідальної любові, мають вищі бали за шкалами факторів С ($t=2,25$,

$p=0,00$), Q2 ($t=3,12$, $p=0,02$) і Q3 ($t=2,82$, $p=0,00$), нижчі бали за шкалами факторів F ($t=-1,39$, $p=0,00$) та M ($t=-2,22$, $p=0,03$), ніж особи, менше схильні до відповідальної любові (рис. 3).

Тобто особи, більше схильні до відповідальної любові, мають вищий рівень емоційної стійкості, самодостатності і самоконтролю, нижчий рівень мрійливості і

безтурботності, ніж особи, менше схильні до відповідальної любові. Осіб із більшою схильністю до відповідальної любові характеризує емоційна стійкість і витримка, вони є більш зрілими емоційно, стійкими і постійними в своїх інтересах, відзначаються вищим рівнем працездатності, орієнтовані на реальність і можуть бути дещо ригідними. Вони більше здатні дотримувати

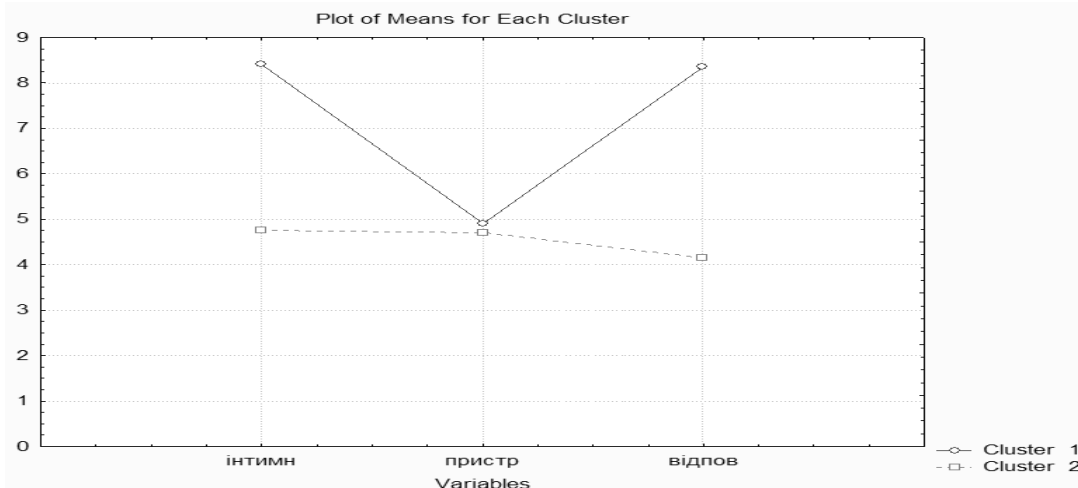

Рис. 2. Графік середніх значень у виділених кластерах (інтимн – інтимність, пристр – пристрасть, відпов – відповідальність)

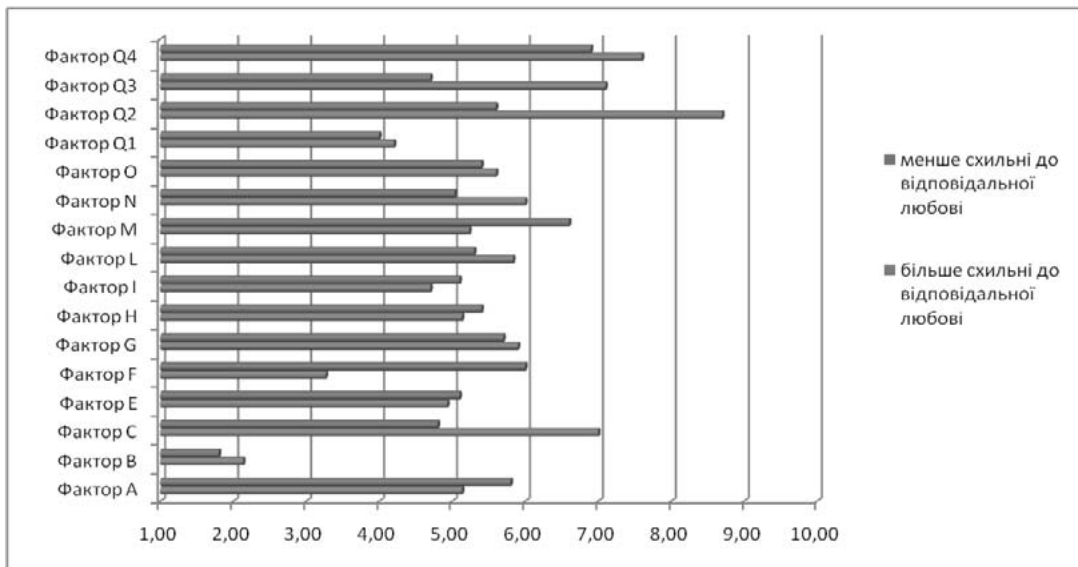

Рис. 3. Особистісні властивості осіб, які менше і більше схильні до відповідальної любові (фактор А – товарицькість – відокремленість, фактор В – інтелект, фактор С – емоційна нестійкість – емоційна стійкість, фактор Е – конформність – доміантність, фактор F – занепокоєність – безтурботність, фактор G – недоброчесність – сумлінність, фактор Н – боязкість – сміливість, фактор I – жорсткість – чутливість, фактор L – підозрливість – довірливість, фактор M – практичність – мрійливість, фактор N – наївність – проникливість, фактор O – самовпевненість – схильність до почуття провини, фактор Q1 – консерватизм – реалізм, фактор Q2 – самодостатність – соціабельність, фактор Q3 – імпульсивність – самоконтроль, фактор Q4 – розслабленість – напруженість)

тися суспільних моральних норм, є більш адаптивними. Не дивно, що такі емоційно стійкі особи, постійні у своїх інтересах і вподобаннях, здатні поводитися більш відповідально у своїх партнерських стосунках, можуть тривалий час дотримуватися прийнятого ними рішення про те, що вони кохають свого партнера і мають перед ним певні зобов'язання.

Особи, більше схильні до відповідальної любові, є незалежними й орієнтованими на власні рішення, самостійнішими, винахідливішими, більше прагнуть мати власну думку про важливі для себе речі, ніж особи, менше схильні до відповідальної любові. Вони є більш цілеспрямованими, мають краще розвинену силу волі, здатні контролювати свої емоції і свою поведінку, проявляють більшу соціальну уважність і більше піклуються про свою соціальну репутацію. Не дивно, що особи, яких характеризує високий рівень усвідомленості у виборі лінії своєї поведінки і які схильні контролювати свої емоції, почуття і свою поведінку, можуть протягом тривалого періоду часу дотримуватися взятих на себе зобов'язань у партнерських стосунках.

Особи, більше схильні до відповідальної любові, проявляють обережність і розсудливість, вони думають про своє майбутнє,

є більш точними, «тверезими» і надійними, інколи можуть проявляти песимізм у сприйманні дійсності, є стриманими у прояві своїх емоцій (тобто є менш експресивними і «емоційно яскравими»), ніж особи, менше схильні до відповідальної любові. Вони проявляють більшу швидкість у вирішенні практичних завдань, орієнтовані на зовнішній світ, мають краще розвинену конкретну уяву, є більш практичними і реалістичними, занепокоєні тим, щоб чинити правильно і практично. Надійність цих осіб, їхня розсудливість, практичність і орієнтація на майбутнє сприяє тому, що їм легше дотримуватися взятих на себе зобов'язань у стосунках зі своїм партнером.

Порівняння сексуальних установок осіб, які менше і більше схильні до відповідальної любові, за t-критерієм Стьюдента ($p \leq 0,05$) показало, що особи, більше схильні до відповідальної любові, мають нижчі бали за шкалами сексуальної дозволеності ($t = -2,43$, $p = 0,00$) і знеособленого сексу ($t = -2,58$, $p = 0,01$), ніж особи, менше схильні до відповідальної любові (рис. 4). Особи, більше схильні до відповідальної любові, водночас серйозніше ставляться до сексуальних стосунків, більше поважають шлюбний союз, менше підтримують «аморальність» у сексуальній сфері люд-

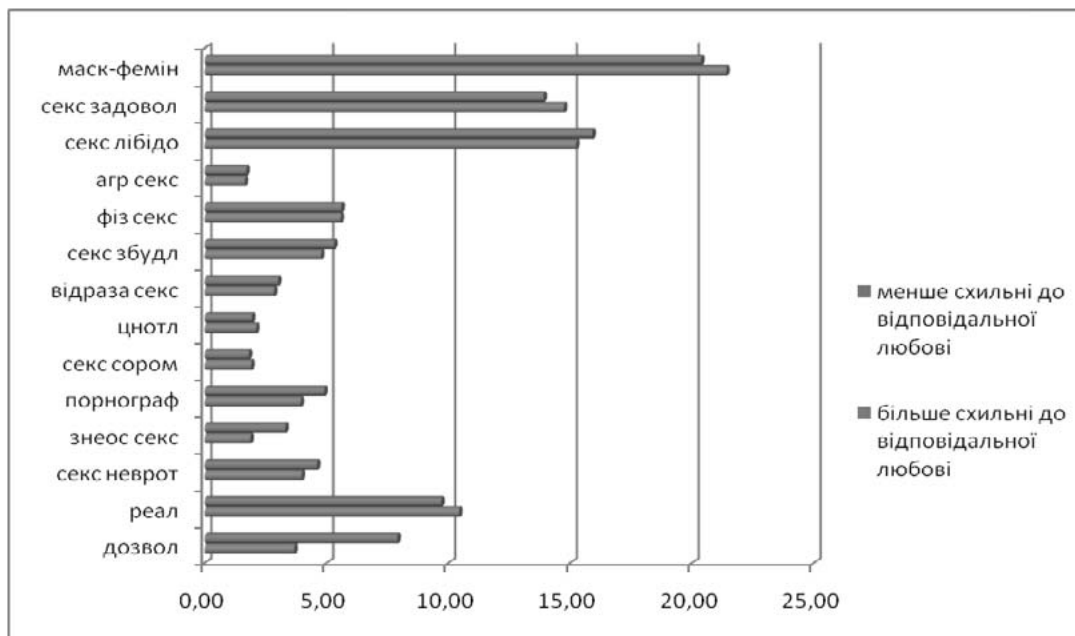

Рис. 4. Установки щодо сексу осіб, які менше і більше схильні до відповідальної любові (дозвол – дозволеність, реал – реалізованість, секс неврот – сексуальна невротичність, знеос секс – знеособлений секс, порнограф – порнографія, секс сором – сексуальна сором'язливість, цнотл – цнотливість, відраза секс – відраза до сексу, секс збудл – сексуальна збудливість, фіз секс – фізичний секс, агр секс – агресивний секс, секс лібідо – сексуальне лібідо, секс задовол – сексуальна задоволеність, маск-фемін – маскулінність – фемінність)

ських стосунків, ніж особи, менше схильні до відповідальної любові. Ці особи не розглядають своїх сексуальних партнерів просто як об'єкт для отримання чуттєвого задоволення, а беруть до уваги їхню особистість, індивідуальні особливості їхнього характеру і темпераменту, для них важливіше ввійти в значущий особистісний зв'язок зі своїми сексуальними партнерами. Зрозуміло, що особи, які поведуться більш відповідально у своїх партнерських стосунках, проявляють відповідальність і в сексуальному аспекті цих стосунків, тобто серйозно ставляться до статевих контактів, сприймають їх не просто як спосіб для отримання чуттєвої насолоди, а як засіб для фізичного і духовного єднання зі своїми партнерами, як можливість вияву своєї прив'язаності до партнера і прийнятого рішення бути разом із ним.

Порівняльний аналіз показав, що особи, більше схильні до відповідальної любові, мають статистично вищий рівень балів за шкалою сили гальмівних впливів на сексуальні почуття ($t=1,09$, $p=0,02$), ніж особи, менше схильні до відповідальної любові (рис. 5). Опитані, більше схильні до відповідальної любові, дають вищу суб'єктивну оцінку інтенсивності впливів (моральних, етичних, релігійних), здатних загальмувати їхнє сексуальне почуття, ніж особи, менше схильні до відповідальної любові. Цілком зрозуміло, що особи, більше схильні до відповідальної любові, з більшою відповідальністю та серйозністю ставляться до сексуальних стосунків зі своїм партнером, відчувають більш інтенсивний вплив різноманітних етичних, моральних і релігійних норм, які можуть «притупити» їхній статевий потяг і таким чином змусити їх відмовитися, наприклад, від сексуальних контактів «на стороні».

Оскільки з'ясовано, що особи, більше схильні до відповідальної любові, мають статистично вищий рівень емоційної стійкості і самоконтролю, а за рівнем сумлінності ці дві групи осіб статистично не відрізняються, це частково підтвердило гіпотезу про те, що осіб, більше схильних до відповідальної любові, характеризує більша емоційна стійкість, сумлінність і вищий самоконтроль, ніж осіб, менше схильних до відповідальної любові.

Результати, які показали, що особи, більше схильні до відповідальної любові, мають статистично нижчий рівень орієнтації на знеособлений секс, ніж особи, менше схильні до відповідальної любові, і що за рівнем сексуальної невротичності ці дві групи осіб статистично не відрізняються, частково підтвердили гіпотезу про те, що

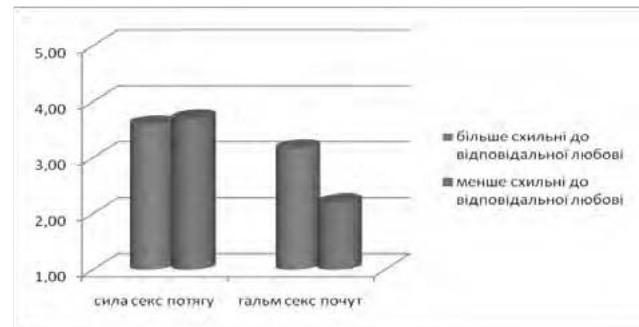

Рис. 5. Сила сексуального потягу (сила секс потягу) і сила гальмівних впливів на сексуальні почуття (гальм секс почут) в осіб, які менше і більше схильні до відповідальної любові

особи, більше схильні до відповідальної любові, водночас є більше схильними до сексуальної невротичності і менше орієнтованими на знеособлений секс, ніж особи, менше схильні до відповідальної любові. Таким чином, дві гіпотези підтвердилися частково.

Взаємозв'язки між компонентом відповідальності у любові й особистісними властивостями осіб, які менше і більше схильні до відповідальної любові. Кореляційний аналіз за критерієм Пірсона ($p \leq 0,05$), проведений у групі осіб, більше схильних до відповідальної любові, виявив наявність прямих взаємозв'язків між шкалою компонента любові «Відповідальність» і між шкалами фактора Q4 (розслабленість – напруженість) ($r=0,45$), фактора Q3 (імпульсивність – самоконтроль) ($r=0,72$), фактор G (недобросовісність – сумлінність) ($r=0,71$), фактора C (емоційна стійкість) ($r=0,63$) та оберненого взаємозв'язку зі шкалою знеособленого сексу ($r=-0,40$) (рис. 6). Такі взаємозв'язки показують, що більше розвинений компонент відповідальності у любові цих осіб пов'язаний із їхньою низькою схильністю розглядати сексуального партнера тільки як об'єкт для отримання чуттєвої насолоди. Оскільки вони беруть до уваги особистість свого партнера, індивідуальні особливості його темпераменту і характеру, намагаються налагодити з ним значущий особистісний зв'язок, то й відчувають свою власну відповідальність у стосунках із ним, налаштовані на те, щоб дотримуватися прийнятого ними рішення бути разом зі своїм партнером.

Розвинена відповідальність цих осіб у стосунках зі своїм партнером прямо пов'язана з їхньою емоційною зрілістю, витримкою, стабільністю інтересів і захопленістю, здатністю дотримуватися суспільних моральних норм. Зважаючи на те, що

їм притаманна така висока моральна нормативність, а їхні зацікавлення і захоплення є стійкими, зрозуміло, що їм простіше протягом тривалого часу виконувати взяті на себе зобов'язання у стосунках із партнером.

Більша відповідальність у стосунках із партнером у цих осіб пов'язана з їхньою високою цілеспрямованістю, розвиненою силою волі, вмінням контролювати свої емоції та поведінку, соціальною уважністю і ретельністю, схильністю піклуватися про свою соціальну репутацію, сумлінністю, врівноваженістю, розвиненим почуттям обов'язку, тобто обов'язковістю. Оскільки ці особи здатні ефективно контролювати свої імпульси, а відтак не підпадають під вплив своїх швидкоплинних бажань, вони здатні протягом тривалого часу дотримуватися своїх зобов'язань перед партнером і свого рішення бути поруч із ним і кохати його.

Водночас для них важливо дотримуватися загальноприйнятих моральних норм, зберігаючи таким чином позитивну думку інших про себе і підтримуючи свою хорошу

репутацію, очевидно, це сприяє тому, що вони більше схильні до відповідальної любові. Будучи загалом відповідальними, вимогливими до себе і сумлінними людьми, вони поведуться відповідально й у сфері своїх партнерських стосунків.

Розвинена схильність цих осіб до відповідальної любові пов'язана з їхньою підвищеною енергійністю й енергетичною напруженістю, деякою занепокоєністю. Не дивно, що готовність виконувати свої обіцянки і зобов'язання перед партнером протягом тривалого часу дотримуватися прийнятого рішення кохати саме свого партнера, бути поруч із ним і нести свою частину відповідальності за побудову стосунків із ним супроводжується періодичною занепокоєністю і дещо підвищеною напруженістю цих осіб.

Кореляційний аналіз за критерієм Пірсона ($p \leq 0,05$), проведений у групі осіб, менше схильних до відповідальної любові, виявив наявність обернених взаємозв'язків між шкалою компонента любові «Відповідальність» і між шкалами фактора F (занепокоє-

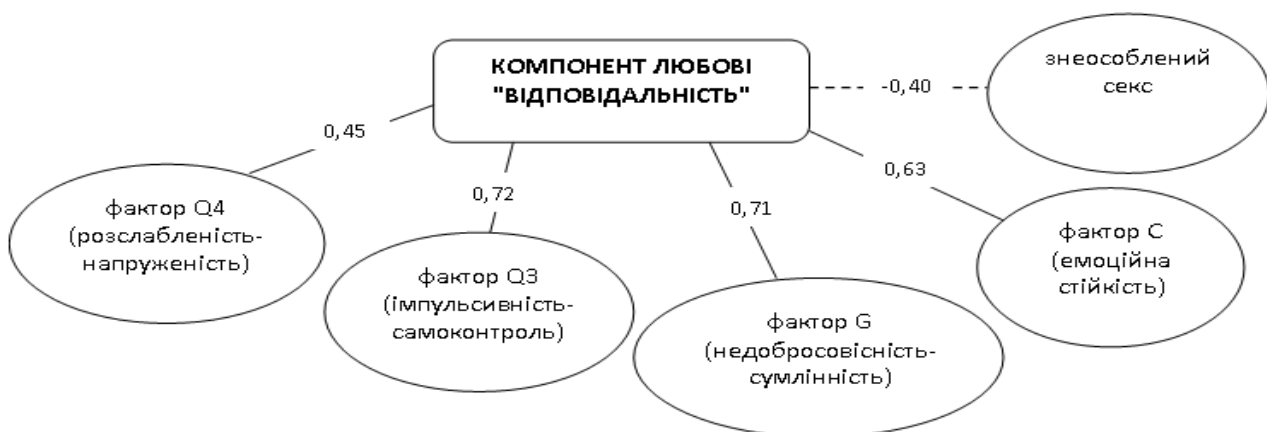

Рис. 6. Взаємозв'язки між шкалою компонента любові «Відповідальність» і між шкалами особистісних властивостей осіб, більше схильних до відповідальної любові

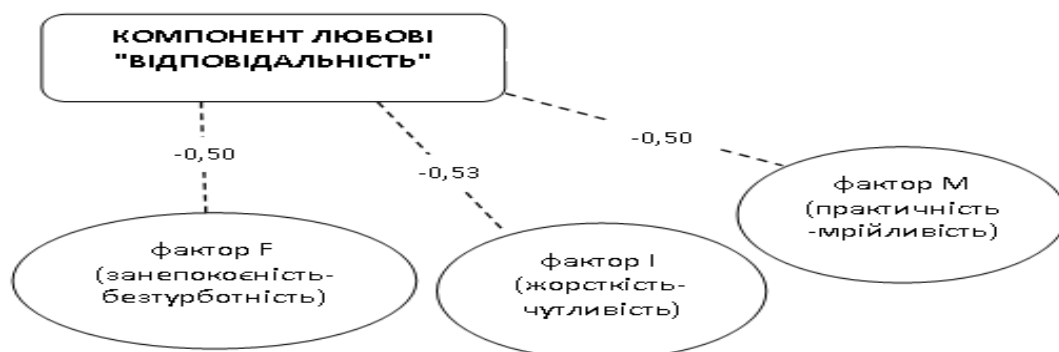

Рис. 7. Взаємозв'язки між компонентом любові «Відповідальність» та особистісними властивостями осіб, менше схильних до відповідальної любові

еність – безтурботність) ($r=-0,50$), фактора I (жорсткість – чутливість) ($r=-0,53$), фактора M (практичність – мрійливість) ($r=-0,50$) та фізичного сексу ($r=-0,55$) (рис. 7).

Менше виражений компонент відповідальності в любові цих осіб пов'язаний із їхньою більше вираженою чутливістю і вразливістю, багатством емоційних переживань, схильністю до романтизму, артистичністю, деякою жіночністю, емпатійністю, здатністю до співчуття і співпереживання та розуміння інших людей, витонченою емоційністю. Потреба в увазі та допомозі, деяка залежність і непрактичність робить цих осіб менш здатними брати на себе відповідальність у партнерських стосунках, протягом тривалого часу виконувати зобов'язання бути з обраним партнером, виконувати дані йому обіцянки.

Слабше виражена схильність цих осіб до відповідальної любові пов'язана із багатством їхньої уяви, захопленістю своїми ідеями та внутрішніми ілюзіями, схильністю легко відмовлятися від практичних суджень, вмінням оперувати абстрактними поняттями, орієнтацією на внутрішній світ і мрійливістю. Відсутність практичності і «реалістичності» в цих осіб, врівноваженості і здатності раціонально та конкретно мислити, покладаючись на здоровий глузд більше, ніж на абстрактні ідеї та внутрішні ілюзії, робить їх менше здатними до відповідальної любові, до того, щоб дотримуватися даних партнерові обіцянок і взятих перед ним зобов'язань.

Менша схильність цих осіб до відповідальної любові пов'язана з їхньою імпульсивністю та безтурботністю, деякою нерозсудливістю у виборі партнерів по спілкуванню, підвищеною експресивністю, проявами емоційної яскравості в стосунках з іншими людьми. Веселим, активним, безтурботним, імпульсивним та експресивним, сповненим ентузіазму, «легким» і дещо безладним, цим особам, зрозуміло, важко брати на себе відповідальність у своїх партнерських стосунках, протягом тривалого часу виконувати взяті на себе зобов'язання кохати свого партнера і бути з ним.

Висновки з проведеного дослідження.

Почуття любові може проявлятися в різних формах у різних міжособистісних стосунках людини: це може бути романтична або еротична любов у стосунках між чоловіком і жінкою, дружня любов у стосунках між близькими друзями, материнська любов у стосунках дитини та матері тощо.

Людина «вчиться» любити протягом всього свого життя. У міру становлення осо-

бистісної зрілості людина може «переходити» від «егоїстичної», дефіцитарної любові, в основі якої лежить потреба в партнерові, який задовольняє наші бажання, прагнення уникнути самотності, страх перед самотністю, до зрілої, «буттєвої» любові, за якої партнери переживають почуття близькості, інтимності у своїх стосунках, утверджують свою індивідуальність, почуваючись частиною «Ми», сприяють самоактуалізації один одного. Важливим аспектом такої любові є відповідальність, яку партнери відчують один перед одним і яка проявляється як зобов'язання дотримуватися рішення любити один одного протягом тривалого часу. Така зріла, відповідальна любов сприяє саморозвитку, самоактуалізації і самореалізації людини.

Провівши емпіричне дослідження й опрацювавши отримані результати з використанням кластерного аналізу, порівняльного аналізу за t-критерієм Стюдента та кореляційного аналізу за критерієм Пірсона, ми виявили, що особи, схильні до відповідальної любові, є більш емоційно стійкими, мають вищий рівень самоконтролю і самодостатності, відчують більшу силу гальмівних впливів (моральних, культурних, етичних та інших) на свої сексуальні почуття, мають нижчий рівень безтурботності і мрійливості, менше орієнтовані на знеособлений секс і характеризуються нижчим рівнем сексуальної дозволеності, ніж особи, менше схильні до відповідальної любові. Отже, гіпотеза 1 підтвердилася, гіпотеза 2 – спростована. Імовірно, за рахунок нижчого лібідо в осіб, схильних до відповідальної любові, їхній рівень сексуальної реалізованості вищий, ніж в іншій групі, і сексуальна невротичність нижчого рівня.

Також в осіб, більше схильних до відповідальної любові, існує прямий взаємозв'язок між компонентом любові «Відповідальність» і шкалою напруженості, що свідчить про значну «затратність» психічних ресурсів для забезпечення процесів самоконтролю, відповідальності, вольової саморегуляції та дотримання морально-етичних вимог. Тому ми не можемо однозначно стверджувати, що відповідальна любов повністю тотожна критерію зрілості, оскільки поки залишається незрозумілою «психологічна ціна» такої ресурсної «затратності» на стримування емоційності, самоконтроль і саморегуляцію. Перспективою подальших досліджень є виявлення рівня зрілості механізмів психологічного захисту, які лежать в основі вищевказаних компенсаторних механізмів прояву людиною лібідо і загалом власного Я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айзенк Г. Исследования человеческой психики. М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. С. 145–150.
2. Дементий Л.И. Ответственность как ресурс личности. М.: Информ-Знание, 2005. 188 с.
3. Ильин Е. П. Психология любви. СПб.: Питер, 2013. 336 с.
4. Кернберг О. Отношения любви. Норма и патология. М., 2018. 340 с.
5. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. М.: Эксмо-Пресс, 2002. 272 с.
6. Мэй Р. Любовь и воля. М., 2016. 408 с.
7. Олпорт Г. Становление личности. М.: Смысл, 2002. 462 с.
8. Перлз Ф. Теория гештальт-терапии. М., 2016. 320 с.
9. Прядин В.П. Ответственность как системное качество личности. Екатеринбург, 2001. 122 с.
10. Роджерс К. Искусство консультирования и терапии. М.: Эксмо, 2002. 976 с.
11. Семенова Г. Проявление ответственности личности в контексте жизненных ситуаций: дисс. ... канд. психол. наук. СПб., 2006. 231 с.
12. Стернберг Р.Дж. Триангулярная теория любви. Сексология / ред. Д.Н. Исаев. СПб.: Питер, 2001. С. 70–77.
13. Шнейдер Л.Б. Семейная психология. М.: Академический Проект, 2006. 768 с.
14. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Биг-Пресс, 2012. 204 с.
15. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Харків: КСД, 2015. 480 с.
16. Фромм Э. Искусство любить. М.: АСТ, 2009. 224 с.
17. Хьелл Л. Теории личности. СПб.: Питер, 2006. 607 с.
18. Щербатых Ю.В. Психология любви и секса. М.: Эксмо-Пресс, 2002. 608 с.
19. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. М.: Класс, 2014. 576 с.

УДК 37.091.12:159.9-051

ЕМОЦІЙНА КРЕАТИВНІСТЬ ТА МОТИВАЦІЯ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

Дерев'янюк С.П., к. психол. н.,
доцент кафедри загальної,

вікової та соціальної психології імені М.А. Скока

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

У статті проаналізовано зв'язок між складниками емоційної креативності та мотивами діяльності психолога. Емоційна креативність перш за все пов'язана з такими мотивами навчальної діяльності, як «знання» та «професія», а також мотивами трудової діяльності «потреба у спілкуванні», «можливості творчості». У студентів-психологів емоційна креативність стимулює захопленість професією. У практичних психологів емоційна креативність сприяє появі нових вражень від творчості та самовираження в роботі.

Ключові слова: емоційна креативність, мотивація, практичні психологи, студенти-психологи, професійна діяльність.

Дерев'янюк С.П. ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ КРЕАТИВНОСТЬ И МОТИВАЦИЯ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПСИХОЛОГА

В статье проанализирована связь между составляющими эмоциональной креативности и мотивами деятельности психолога. Эмоциональная креативность более всего связана с такими учебными мотивами, как «знание» и «профессия», а также трудовыми мотивами «потребность в общении», «возможности творчества». У студентов-психологов эмоциональная креативность стимулирует увлеченность профессией. У практических психологов эмоциональная креативность способствует получению новых впечатлений от творчества и самовыражения в работе.

Ключевые слова: эмоциональная креативность, мотивация, практические психологи, студенты-психологи, профессиональная деятельность.

Derevianko S.P. EMOTIONAL CREATIVITY AND MOTIVATION IN THE STRUCTURE OF A PSYCHOLOGIST'S PROFESSIONAL ACTIVITY

The issue of emotional creativity in relation to the motivation should be studied to complete scientific information on the role of emotional creativity in choosing the occupation of “psychologist” and carrying out the professional activity as a psychologist. The study states that the structure of emotional creativity is made up of conscious and unconscious components each containing certain elements. Thus, there are two types of emotional creativity – conscious and unconscious. A conscious emotional creativity is marked by the strive to acquire emotional experience and be able to properly express emotional feelings in the interaction with the